

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

Eski Anadolu Türkçesinde Zetasizm/Rotasizm

Zetacism/Rhotacism in Old Anatolian Turkish

DOI: 10.5281/zenodo.10445759

Araştırma Makalesi
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
07.12.2023

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
10.12.2023

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
31.12.2023

**Türk Dili ve
Edebiyatı
İncelemeleri Dergisi**

Özlem DURUKAN

Araştırmacı
m.ozlem08@gmail.com

ORCID ID
0000-0002-4939-7147

Öz

Altay Dilleri Teorisi, Türkçe, Moğol, Tunguz dillerinin (daha sonra Kore ve Japon) akraba olduğunu ortaya koyan teorinin adıdır. Bu teoriye inanan araştırmacılar bu dillerin ortak bir kökten geldiğini kabul ederler. Altay Dilleri Teorisinin en önemli ses denklıklarından biri olan zetasizm/rotasizm meselesi pek çok bilim insanının dikkatini çekmiştir. W. Schott, Altay dillerinden Türkçe ile Çuvaşça arasındaki ses denklığını ilk kez dile getiren isim olmuştur. Ramstedt ise, W. Schott'ın Türkçe ile Çuvaşça arasındaki ses denklığını geliştirerek Çuvaşçanın yanında Türkçe ve Moğolca ses denklığını delillerle ortaya koymuştur. Ramstedt'in görüşünü destekleyen Altay dillerini karşılaştırmalı olarak inceleyen Altayistler (Poppe, Aalto vb.), Altay dillerinden birçok örnek göstermişlerdir. Clauson, Doerfer ve Scherbak gibi diğer bir kısım bilim insanları da teoriyi reddetmişlerdir. Teoriyi Kabul etmeyenlere göre bu diller arasında akrabalık yoktur. Bu dillerdeki benzerlikler, çok eski dönemde gerçekleşen ödünçlemelerdir. Bu çalışmada, XIII.yüzyılda Anadolu ve çevresinde geliştirilip edebi bir yazı dili hâline gelen Eski Anadolu Türkçesinde bazı eserler taranmış ve zetasizm/rotasizm örneği gösteren sözcükler, Türk dil ve lehçelerinden de nöbetleşen sözcüklerle birlikte tanımlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: zetasizm, rotasizm, Altay dilleri, Eski Anadolu Türkçesi

Abstract

Altaic Languages Theory is the name of the theory that reveals that Turkish, Mongolian, Tungus languages (later Korean and Japanese) are related. Researchers who believe in this theory accept that these languages come from a common root. The issue of zetacism/rhotacism, one of the most important sound equivalences of Altaic Languages Theory, has attracted the attention of many scientists. W. Schott was the first person to express the sound equivalence between Turkish and Chuvash, one of the Altaic languages. Ramstedt, on the other hand, developed W. Schott's phonetic equivalence between Turkish and Chuvash and demonstrated the sound equivalence of Turkish and Mongolian as well as Chuvash with evidence. Altayists (Poppe, Aalto, etc.), who comparatively examined the Altaic languages, supporting Ramstedt's view, showed many examples from the Altaic languages. Some other scientists such as Clauson, Doerfer and Scherbak also rejected the theory. According to those who do not accept the theory, there is no relationship between these languages. The similarities in these languages are borrowings that took place in very old times. In this study, some works in Old Anatolian Turkish, a literary written language developed in Anatolia and its surroundings in the 13th century, were scanned and words showing examples of zetacism/rhotacism were tried to be discussed together with alternating words from Turkish languages and dialects.

Keywords: zetacism, rhotacism, Altaic languages, Old Anatolian Turkish

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

GİRİŞ

Dillerin doğuşu ve gelişim süreci meselesi, dil alanında araştırma yapan bilim insanlarının ilgisini çekmiştir. Konuyla ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan birisi de Altay dilleri teorisi. Bilim dünyasında bu teoriyle ilgilenenlere Altayist denir.

Altay dilleri teorisine Ural-Altay dilleri olarak ilk dikkat çeken isim İsveçli subay Johann Tabbert von Strahlenberg'dir. Tatar adını verdiği 32 dil ve lehçeyi sınıflandırmıştır. Çalışmalar Strahlenberg'den yaklaşık yüz yıl sonra W. Schott tarafından Tatar dilleri terimini kullanarak disiplin altına alınmış ve ilk ses denklikleri tespit edilmeye başlanmıştır. Schott, Türkçe /ş/'nin Çuvaşça /l/'ye, Türkçe /r/'nin Çuvaşça /z/'ye denk geldiğini tespit etmiştir (Haşimi, 2021: 94).

19.yüzyıl ortalarında Altay dilleri teorisinin delillerle ortaya koyarak teorinin gerçek kurucusu sayılan Gustaf John Ramstedt'tir. Ramstedt, Türkçe-Moğolca arasındaki ses denkliklerini ortaya koymuştur (Demir-Yılmaz, 2002: 4). Ramstedt, Schott'un Türkçe ve Çuvaşça ses denliğini geliştirerek Moğolca /r/ ve /l/ sesinin Türkçe /z/ ve /ş/ sesine denk geldiğini kanıtlamıştır. Teorinin savunucularından olan Nicolas Poppe Ana Altaycadaki d, y, c, n, ñ ve Moğolcadaki d, c, y, n seslerinin Ana Türkçedeki /y/ sesine denk geldiğini ortaya koymuştur (Ercilasun, 2014: 19-20). Gombocz, Türkçe /z/ ve /ş/'nin Çuvaşça ve Moğolca /r/ ve /l/'den daha eski olduğuna inandığı için Ramstedt'den bu yönüyle ayrılmaktadır. Ramstedt'in öğrencisi olan Poppe ise Altay dillerinin akrabalığı konusunda hocasının takipçisi olmuştur (Tekin, 2003: 72-78).

Altay dilleri teorisini savunanlar arasında Ramstedt'in öğrencisi P. Aalto, dil ailesine Japonca'yı da dâhil ederek genişleten R.A. Miller ve Samuel E. Martin, daha sonra K.H. Menges, M. Räsänen, O. Pritsak, N. A. Baskakov ve İliç Stiviç gibi bilim adamlarını da sayabiliriz (Demir-Yılmaz, 2002: 4).

Türkiye'de Altayistikle ilgilenen bilim adamları Ahmet Temir, Osman Nedim Tuna, Talat Tekin ve Tuncer Gülensoy'dur. Osman Nedim Tuna'nın "Altay Dilleri Teorisi" adlı yazısı en kapsamlı çalışmalar arasındadır. Talat Tekin ise konuyla ilgili birçok makale yazmış ve bu yazıları "Altayistik" adı verilen bir kitapta toplamıştır (Ercilasun, 2014: 21).

r/z denkliği ile ilgili pek çok çalışma yapılmıştır. Bunlardan biri de Haşimi'nin çalışmasıdır. Bu çalışmada Haşimi, İbni Mühennâ Lüğati'ndeki r/z denklikleri üzerine bazı değerlendirmelerde bulunmuştur (Haşimi, 2021: 93-103).

Altay dil birliği teorisine karşı çıkanlar yani Türk, Moğol, Tunguz (daha sonra Kore ve Japon) dillerinin ortak olduğu görüşünü reddeden araştırmacılar da vardır. Bu teoriye karşı çıkanlar arasında en önemli isimler Clauson, Doerfer, Scherbak'tır. Reddeden bilim adamları, bu dillerdeki bütün ortak öğeleri, birinden ötekine geçmiş eski ödünçlemeler olarak görmüşlerdir (Ercilasun, 2014: 22). Bunun dışında teoriyi reddeden diğer bilim adamları Serebrennikov, Gerhard Doerfer, Sanjeyev, Aorelien Sauvageot, Kaare Gronbech, Krueger, Ligeti, Benzing ve Sinor'dur (Haşimi, 2021: 97).

Zetasizm/ Rotasizm konusunda /r/ sesinin mi yoksa /z/ sesinin mi aslı olduğu konusu bir netliğe kavuşmamıştır. Bu makaleye konu olan rotasizm/zetasizm konusunda, rotasizmi savunanlara göre /z/,

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

/r/'den daha eskidir ve /r/'leşme söz konusudur. Zetasizmi savunanlara göre ise /r/, /z/'den daha eskidir ve /z/'leşme söz konusudur.

Çalışmada Eski Anadolu Türkçesi dönemine ait *Süheyl ü Nevbahar*, *Yunus Emre Divanı*, *Yusuf u Zeliha*, *Dede Korkut Hikâyeleri*, *Mantıku't-tayr (Gülşen-nâme)* ve *Gülistan Tercümesi* adlı eserler taranmış ve bu eserlerdeki /r/ ve /z/ sesini aynı anda koruyan örnekler verilerek zetasizm / rotasizm meselesinin bu dönem eserlerindeki görünümü Türk dil ve lehçelerinden de nöbetleşen sözcüklerle birlikte tanıklanmaya çalışılmıştır. Kelimelerin bir kısmı da EAT ile ilgili sözlüklerden tanıklanmıştır.

1) Eski Anadolu Türkçesinde Zetasizm / Rotasizm Örnekleri

1.1. bor /boz

Bir renk adı olan boz kelimesi için Clauson şu açıklamayı yapar:

“ ‘gri’ hem genel olarak hem de daha özel olarak at derisinin rengi için kullanılıyor. Mogolcada *boro* olarak çok eski bir alıntı kelime. Bazı fonetik değişikliklerle bütün modern şivelerde yaşıyor” (Clauson, 1972: 388-389). Tietze de verilen bilgilere bakıldığında *boz/bor* kelimeleri “toprak rengi, kül rengi (at rengi olarak beyaz ve kırmızı kılların karışımından ileri gelir) (Tietze, 2017: 773).

Gülensoy'un verdiği bilgilere göre; Tietze, *bor* kelimesinin kökeninin Rumcaya dayandığını söylerken, Eren ise kökenini karışık olarak nitelendirir. Dankoff'un verdiği bilgilere göre ise Ermeniceden alıntı olduğu öne sürülür. Eski Kıpçakçadan itibaren Türkçenin hemen hemen bütün şivelerinde bulunan *bor* sözcüğünü Tekin, Kürtçe *bor* “ekilmemiş arazi; yalnız çalılık ve fundalık yer” sözcüğü olabileceği bilgisini verir ve kökenini Kürtçeye bağlamak ister Fakat Gülensoy, Tekin'in bu görüşünü dalgınlık anında yazdığını ifade eder (Gülensoy, 2018: 103).

Eren'in sözlüğüne göre *bor*, yer ‘taşlık, işlenmemiş sert toprak’. Ağızlarda *por* (~ *pur*) 1. taş; 2. taşlı toprak; 3. verimli olmayan toprak, çorak toprak; 4. kireç, tebeşir, ak toprak olarak geçmiştir. Ayrıca Eren, kökenini karışık olarak değerlendirmiştir. Eren'in verdiği bilgilere göre Tietze sözcüğü, Rumcadan alınmış olarak değerlendirmiştir. Ancak, Tietze ağızlarda kullanılan birçok biçimin doğrudan doğruya Ermeniceden geldiğini de dile getirmiştir (Erm *pur* ‘Mörtel, Gips’). Ona göre, Ermenice *pur* biçimiyle Rumca *jicopi*, *Jioupı* sözü arasındaki ilişki araştırmaya açıktır. Dankoff yerel ağızlarda geçen *pur* ‘taş’, ‘alçı taşı, alçı’, ‘kireçli taşlı toprak’, ‘killi taş’ biçiminin Ermeniceden kalma bir alıntı olduğunu açıklamıştır (Erm *bur* ‘lime, plaster’). Dankoff, Budagov'un verdiği Tatarca *bur* biçimini saymakla yetinmiştir. Tatarca *bur* çağdaş diyalektlerde *bor* olarak kullanılır (Eren, 1999: 57).

Kazakçada *bor* ‘tebeşir’. – Kara Kalpakçada *por* ‘tebeşir’. - Krg *bor* ‘tebeşir. Ağızlarda ‘kireç’ olarak da kullanılır. - KazanTatarcası *bur*, *ak bur* ‘tebeşir’. – Başkurtça *ak bur* ‘tebeşir’. Baraba diyalekti *por*: *ak por* ‘ak kil, tebeşir’. Çuvaşça *pur*, *purâ* ‘tebeşir’. Eski Kıpçakçada *bor* ‘kireç’ olarak geçer (Eren, 1999: 57).

Eren'in etimolojik sözlüğünde *boz* 1. ‘açık toprak rengi’ 2. ‘bu renkte olan’ 3. açılmamış, sürülmemiş (toprak). Ağızlarda *bozan*, *bozlak*, *bozluk* gibi türevleri ‘sürülmemiş, boz tarla’ olarak

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

verilmiştir. Bu kelime Eren'in verdiği bilgilere göre Eski Türkçeden beri kullanılmıştır. Orta Türkçede *böz* olarak geçen bu kelime, eski Kıpçakçada da *böz* biçimiyle göze çarpmaktadır. Türkçeden Moğolcaya *boro* olarak geçmiş. Moğ. lehçelerinde de *boro* biçimi saklanmıştır (Eren, 1999: 60).

Erol bu sözcük için şu bilgileri verir: “*Türkçede zetasizm adı verilen bir olay vardır, yani r~z sesleri bazı kelimelerde birbirinin yerine kullanılabilir. Dolayısıyla daha Eski Türkçe döneminde böyle bir nöbetleşme var olabilir ve bu anlamlarda renk adı anlamındaki boz'dan genişleyerek ortaya çıkmış olabilir. Nitekim Radloff bor için 'şarap' anlamı dışında sürülmemiş toprak; tortu; tebeşir' gibi anlamlar vermiştir. Ayrıca boz içinde 'gri, kül grisi; solgun' gibi anlamlar kayıtlıdır* (Erol, 2014: 217).

DK	boz: kurşuni renk, gri
EATS	bor: taşlık arazi boz: sürülmemiş toprak
TS	bor (I):sürülmemiş, otsuz, sert toprak (II):boz, boz renk boz (I):sürülmemiş toprak (II):göz bebeğinde görmeye engel olan beyazlık, aksu (III):-boz muhalif- kirli boz
KS	bor (I): şarap (II):sarı toprak, ekilmemiş toprak boz: boz renk

1.2. buğur / buğız

Tietze'nin verdiği bilgilere göre Nemeth kelimeyi *bu-uğur*, *bu ve uğur* “zaman” şeklinde açıklamıştır (Tietze, 2017:389). Bu sözcüklere incelenen eserlerde şu şekilde rastlanmıştır:

EATS	buğur: bundan sonra, şimdi, bu defa, bu kez buğız: bu kez, bu defa
DK	buğur: bu sefer, bu kez
SN	buğur: şimdi, bu defa, bundan sonra, artık
TETTL	bugur: şimdi, işte

1.3. değrin-/ değzin-

Değrin- ve değzin- sözcükleri hakkında, TETTL'de Clauson'un sözcükler için etimolojisinin henüz aydınlatılmadığı bilgisine yer verilmiştir (Tietze, 2017: 578). Bu sözcüklere incelenen eserlerde şu şekilde rastlanmıştır:

EATS	değrin-: etrafını dönmek, dolaşmak
------	------------------------------------

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

	değzin-: dönmek, dolanmak
TS	değzin-: devretmek, çevrilmek, dönmek, dolaşmak
	değrin- : dönmek, devretmek
YEmre	değzinme: dönüp dolaşmak
TETTL	değzin-: etrafında dönmek dolanmak değri-: devretmek dolaşmak

1.4. dirsek/ diz

Diz sözcüğü, Eski Türkçe döneminden bu yana var olup Eski Türkçede söz başında 'd-' sesinin bulunmamasından dolayı *tiz* "diz" şeklindedir. Dirsek sözcüğünün ise etimolojisinin belirsiz olduğunu söyleyen Clauson'a göre, dirsek sözcüğü (gözde) arpacık anlamına gelir ve bazı Kuzey ve Kuzeydoğu şivelerinde 'diz eklemi' bazılarında da 'arpacık' için kullanıldığını belirtmiştir (Clauson, 1972: 553).

Clauson'a göre belirsiz olan 'dirsek' sözcüğünün kökenini Gülensoy, "<*ti:r+s+gek olarak göstermiştir ve '1. Arpacık, it dirseği; 2. Dirsek' olarak açıklamıştır. Ayrıca bu sözcüğün Anadolu ağzlarında '1. Arpacık denilen göz hastalığı; 2. Buğday, arpa, mısır vb. bitkilerin sert kısımları' olarak yaşadığını belirtmiştir (Gülensoy, 2007: 289).

Tekin, bu sözcüklerin çeşitli lehçelerdeki durumuna değinmiştir (Tekin, 1969:126). Söz konusu makalesinden yola çıkarak bu sözcüklerle ilgili lehçelerdeki durum şu şekilde tablolastırılabilir:

Diz Sözcüğünün Lehçelerdeki Durumu:

Eski Türkçe	Türkmence	Altayca, Kazakça, Kırgızca	Özbekçe	Hakasça	Sagayca	Hakasça= Çuvaşça> Macarca
Tiz	diz< *tīz	tize< tiz-ä	tiz, tizzä<*tīz-ä	tizek< tiz- äk (küçültme)	tizenek< tiz-ä-näk (küçültme)	Hak. Tistenek< *tissänäk< *tizzänäk< *tīzänäk<tīz-ä- näk<*tīr= Çuv. čēr<*tīr> Mac. tēr-d

Dirsek Sözcüğünün Lehçelerdeki Durumu:

Kaşgarlı Mahmud	Türkçe, Azerice	Türkmence	Kazakça	Kırgızca	Hakasça	Tuvaca
tirsgäk<tir-s- gäk (küçültme)	Dirsäk	tirsek	tirsek	tirsek	tirsek	diskek

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

Stachowski, diz ve dirsek arasındaki bağlantıyı ortaya koymak için Türk lehçelerinden yararlanarak *tiz* sözcüğünün *tīrē-* fiilinden ortaya çıktığını öne sürmüştür ve bu durumu makalesinde şu şekilde özetlemiştir:

*tīz “diz”:

- Eski Tü. tiz, Trkm. d̄ȳd̄, TT. diz “diz”;*
- *tīz+gek > Tuv. diskek “diz” (§ 4);*
- *tīz+ek >> Yak. tihex “sonu/ucu (bir nesnenin)” ~ tūhex “diz” [2d, g];*
- *tīz+irkē-č > Eski Yak. *tisirges >> modern Yak. tühürges “diz” [2e, h].*

*tīrē- “1. geçsl. desteklemek, gecikmek 2. geçsz. yaslanmak:

- Eski Tü. tire-, TT. dial. dire- “desteklemek” ~ Trkm. dīre- “1.desteklemek, 2.yaslamak”*
- *tīrē-k > TT. direk “destek, dayak, dayanak” (§ 3);*
- *tīrē-g > Hak. tīreg, Özb. dial. dīrāw “destek, dayak, dayanak” (§ 3);*
- *tīrē-g+en- >> Osm. Tü. dirgen- “karş ı koymak, direnmek” (§ 3);*
- *tīrē-g+sek (>> Osm. Tü. diregsek > dirsek “dirsek”) > *tirgsek (> Hak. tirsgek “dirsek”) (§ 3, 4).*

Ayrıca Stachowski söz konusu makalesinde, sözcükleri Altayistik açısından ele aldığında bu iki sözcük açısından şu tespiti yapar: “Eğer *tīz* (Altayistik olarak konuşmak gerekirse) **tīr’*e kadar gidiyorsa ve *tīrē-* morfolojik anlamda **+ē-* nin türevi olarak incelenebilirse hiçbir şey bizi Ana Altayca **tīr’* ve onun türevi olan *tīr’+ē*’yi kabul etmekten alıkoyamaz” (Stachowski, 2013: 139-140).

Eski Anadolu Türkçesi eserlerinden bir kısmının tarandığı kaynaklarda, *diz* sözcüğünün varlığını sürdürdüğü görülmüştür. Fakat dirsek sözcüğü taranılan dönem eserlerinde rastlanılmamıştır. Bunun dışında Erol’un “*Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*” adlı eserinde edinilen bilgilere göre 15. yüzyıl eseri olan *Şerîfî Şehnâme Çevirisi* adlı eseri taradığını ve *dirsek* sözcüğüne rastladığını ifade etmiştir (Erol, 2014: 514).

1.5. kavra(n)- / kavza(n)-

Erol’un *kavza-* fiiliyle ilgili verdiği bilgilere göre, Clauson *kavza-* fiilini “etrafını çevirmek” anlamıyla vermiştir. Bu kelime ve türemiş şekiller *kavzat-*, *kavzatıl-*’ın **kav-*’in türemiş şekli *kavız*’ dan türemiş fiil olarak gösterilir. İkinci şekli olarak da *kapsa-* “tutmak istemek” gösterilir. Ayrıca *kavra-* fiiline de yer verilen söz konusu eserde “görmediği bir şeyi el yordamı ile aramak” daha sonra da anlam genişlemesiyle “el veya dişle kavramak” anlamında tanımlanmıştır (Erol, 2014: 326-327).

Kavra- Sözcüğünün Bazı Lehçelerdeki Durumu:

Eski Türkçe	Orta Türkçe	Türkmençe	Azeri Türkçesi	Moğolca
kavra-	kawra- ~kawur- (krş. kavır- ‘bir araya getirmek’)	garba-	gavra-	kabira-

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

SN	kavza- : kavramak kavzan- : kavramaya çalışmak kavran- : sıkıca tutunmak
DK	kavra- /kavra- : kavramak, yakalamak
KS	kavza- (I): sıkı tutmak, kavramak (II): korumak, muhafaza etmek kavra- (I): elle sıkıca tutmak (II): (mec.) her yönünü anlamak, iyice anlamak tam anlamak
TS	kavzan- : elleriyle tutunmak, istemek
TETTL	kavza- : korumak, kavramak kavra- (I): elle sıkıca tutmak; avucu doldurmak (II): küçük orakla ekin biçmek kavra- : elle aramak, kavramak
EATS	kavza- : kavramak, yakalamak kavzan- : tutunmaya çalışmak, yakalamak istemek kavran- : sıkıca tutunmak

1.6. körgüz- / göster- / görset-

Türk dilinin etimoloji sözlüğünü yazanlardan Eyuboğlu, göster- fiilini göz ismine dayandırıp, kökteki s < z değişmesine dikkat çekmiş ama göz isim köküne fiilden fiil yapma eki olan -ter-'in gelemeyeceği veya nasıl geldiği konusuna değinmeden sorunu geçiştirmiştir (Eyuboğlu, 2017: 254).

Eski Türkçe döneminde görmek ve göstermek anlamlı fiil şekilleri olarak *kör-* ve onun türevi konumundaki *körkür-*, *körkit-*, *körkür-*, *körtkür-*, *körügse-*, *köz-* vb. fiillere rastlanır (Gabain, 2003: 283). Mevcut örnekler göre, Eski Türkçe döneminde söz konusu ettiğimiz *körset-* ve *köster-* fiillerine ise rastlanılmamıştır.

Göster- Sözcüğünün Bazı Lehçelerdeki Durumu (Gülensoy, 2007: 386):

Eski Türkçe	Çağatayca	Türkmence	Özbekçe	Kırgızca	Kıpçak Türkçesi
körkit-, körtgür-, körtur-	kör-güz ettirgen çatı eki	görkez- <*körküz-	korgöz- <*körküz-, körsät-	körgöz-	körgüz-

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

Günşen, önce Türkiye Türkçesi yazı dili ve ağızları, sonra da Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçeleri ölçeğinde ele aldığı *göster-* ve *görset-* fiillerinin, Türk dilinin tarihî dönemleri ile çağdaş Türk lehçelerindeki durumunu şöyle özetlemiştir:

a. *göster-* ve *görset-* fiillerinin tarihi 13.yüzyıla kadar gidiyor, daha öte geçmiyor. Daha önceki dönemlerde bu iki fiilin anlamıyla *kö-* ~ *kör-* fiillerinin türevi olan *körgez-*, *körgüz-*, *körkür-*, *körkit-*, *körküt-*, *körtgür-*, *körtkür-*, *körügse-*, *köz-*, *közügür-*... fiilleri kullanılmıştır.

b. 13.yüzyıldan bu yana rastladığımız *göster-* fiilinin ise, sadece Batı Türkçesi içinde Anadolu/Osmanlı ve Azerî sahalarında kullanıldığı, diğer tarihî ve çağdaş Türk yazı dillerinde kullanılmadığı anlaşılmaktadır.

c. *körset-* fiiline Doğu Türkçesinde Harezmi Türkçesinden, Batı/Güneybatı Türkçesinde de *görset-* (< *körset-*) şekliyle Eski Anadolu Türkçesinden itibaren rastlanıyor. Ancak, bu dönemlere, yani Orta Türkçeye kadar, ‘göstermek’ anlamıyla kullanılan *körgez-*, *körgüz-*, *körkür-*, *körkit-*, *körküt-*, *körtgür-*, *körtkür-*, *körügse-*, *köz-*, *közügür-*... fiilleri, Doğu ve Kuzey grubu Türk lehçelerinde varlıklarını belli bir oranda sürdürmüş, birden bire unutulup gitmemişlerdir. Hatta bir kısmı bugün bile Doğu ve Kuzey grubu Türk lehçelerinde kullanılmaktadır.

ç. *körset-* ~ *görset-* fiili, doğuda Çağatay, Özbek, Uygur Türkçeleri, kuzeyde Nogay, Kumuk, Kazak, Kırgız, Başkurt Türkçeleri, batıda ise Osmanlı Türkçesi, Türkiye Türkçesi, Azerî ve Musul-Kerkük Türkçeleri ile varlığını sürdürüp günümüze kadar gelmiştir.

d. Esasen bir Oğuz grubu Türk lehçesi olan Türkmencede ise, *göster-* fiili bulunmamakta, onun yerine aynı anlamdaki *görkez-* ve *gördür-* fiilleri kullanılmaktadır (Günşen, 2006: 44).

Erol, *körtgür-* (g-) “göstermek” fiiline değinirken kısaltmış şekil *körgür-*’in ikincil şekli olarak görülebilecek *körgüz-* kelimesinin orta dönemde ortaya çıktığını belirtir (Erol, 2014: 385).

EATS	<i>görset-</i> : göstermek
	<i>göster-</i> : göstermek
DK	<i>göster-</i> : göstermek
SN	<i>göster-</i> : göstermek
GT	<i>körküz-</i> : göstermek

1.7. ölker / ölez

Gabain, sözcüğü *ölez* “solgun” (Gabain, 2003:290). şeklinde açıklarken, Eraslan, *ölez* “soluk solgun” (Eraslan, 2012:595) olarak açıklamıştır.

DLT’de *öl* (ıslak, yaş)den ölmek şekli oluşmuştur. *Öl* kök anlamı olarak yaşın geçmesi, uzaması nedeniyle gücü, direnci kalmamak, gücü tükenmek şeklindedir. Anlam genişlemesiyle, yaşamın son bulması diriliğin bitimi olarak Eyuboğlu’nun etimolojik sözlüğünde geçer. Anadolu ağızlarında *ölez* “ölgün, ölecek gibi olan”, *ölgez* “çok cılız, gevşemiş, güçsüz, ölecek gibi olan” anlamlarıyla açıklanmıştır (Eyuboğlu, 2017: 528).

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

Kanar'ın eserinde her iki şekline rastladığımız bu sözcükler, *ölez*, “ölgün, cılız, zayıf, ölecek gibi, canlı cenaze”, *ölker*, “salgın hastalık, hayvan vebası” anlamlarında verilmiştir (Kanar, 2011: 554).

EATS	ölez: ölgün, cılız, zayıf, ölecek gibi ölker: salgın hastalık, hayvan vebası
TETTL	ölez: güçsüz, bitkin (kimse) ölker (I): kadife gibi kumaşların ince havı, kumaşın yüzü (II): ülker yıldız kümesi
KS	ölez (I): güçsüz, bitkin kimse (II): sönük (ışık için) Anadolu ağızlarında ölkez, ölez, ölfez, ölgez, ölfezik: çok zayıf, sıska, cılız

1.8. saru / saz

Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğünde her iki şekline rastladığımız *saz / saru* sözcükleri hakkında Tekin, Doerfer'in Türk. sārīg=Moğ. sıra(< *sıra) denkliğine, şu nedenlerle karşı çıktığını belirtir: “*Bu tez seslik nedenlerle mümkün değildir: (1) Türk. sārīg'in söz sonu sesi açıklanmamıştır, (2) bir Türk. a=Moğ. *ı denkliği küçük bir olasılıktır*”. Tekin, makalesinin devamında bu kelimeler için görüşünü ise şu şekilde açıklar: Türk. sārīg, muhtemelen *sārı- “beyazlaşmak veya sararmak” (>Çuv. şur- “beyazlaşmak”) eyleminden –gile ad olarak türetilmiştir ve *sārı- biçimi de *sār gibi basit bir ad biçiminden eylem olarak türetilmiş şeklinde açıklanabilir (Tekin, 1969: 226).

Sarı Sözcüğünün Lehçelerdeki Durumu:

Eski Türkçe	Moğolca	Çuvaşça	Çağatayca	Türkmence	Özbekçe
Sarığ	sıra < sāra,sırağan	Şurı 'beyaz'	sari, sariğ	Sārı	Sārik

İnceleme sonucunda sözcüklere şu eserlerde rastlanılmıştır:

KS	saz (I): çamur, bataklık (II): ince kamyş hasır otu, sazdan yapılmış, sarımtırak beyaz, solgun (III): uzun saplı çalgı aleti sarı: altının rengi
SN	saru: sarı
DK	saru: sarı
EATS	saru: sarı saz: sarı

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

1.9. semiz / semri-

Bazen bir *fiil* ile bir *isim* arasında ses benzerliğinden ve anlamca ilişkiden hareketle bir denklik fikri öne sürülebilir. Bu tür kelimelerin başında zetasizm / rotasizm örneği olan *semir-* ~ *semiz* verileri gelmektedir.

Tekin, makalesinde Menges'in *semir-* ve *semiz* sözcükleri ile ilgili görüşüne yer verir. Menges, Türk dillerinde rotasistik veya zetasistik bir gelişme için kanıtlar bulunduğuna inanmaz ve bu yüzden de r~z alternasyonunu, *semiz* “şişman” ~*semir-* “şişmanlamak” gibi sözcük çiftlerini göstererek açıklamaya çalışır. Ona göre bu durumda problem ses bilgisel değil, biçim bilgiseldir. Menges, bu kelimeleri **semi-* “şişman olmak”: *semi-r-*; sıklık veya başlangıç sınırı olan çatı, *semi-z* “şişman” olarak çözümler. Talat Tekin bu görüşün yanlış olduğunu belirterek bu iki sözcük hakkında şu bilgileri verir: “*semir-* yalnızca göçümlü bir biçimdir; eylemin göçümlü olmayan birincil biçimi *semri-*’dir (krş. DLT *semri-*, Trkm. *semre-*, Tuv. *semiri-*). *semri-* eylemi, her ihtimale göre /i/ eki ile addan türemiş eylemdir ve *semri-* eyleminin /i/ eki ile türediği ad (sıfat) *semir*’den başka bir şey olamaz. Sonuncusu daha eski, yani Eski Türkçe *semiz*’in İlk Türkçe biçimi olmalıdır” (Tekin, 1972: 174).

Tekin, *semiz/semri-* kelimelerinin çözümlenmesi ile ilgili şu bilgileri kaydeder: “*Bugünkü Türkçe bilginizle semiz sıfatını çözümlenmesi hemen hemen imkansızdır fakat semri- eylemi hem kolay hem de tatmin edici bir biçimde çözümlenebilir. semri- eyleminin -i- eki ile addan türetilmiş bir eylem olduğu açıktır, çünkü basitçe, Türk dillerinde -ri- gibi eylem yapan bir ek yoktur. Şimdi, semri- eyleminin, -i- eki ile türemiş olduğu ad (sıfat) kesinlikle *semir/*semür olamaz, çünkü Türkçede söz sonunda -mr ünsüz çifti bulunmaz ve söz içinde ve bir yarı ünlüden önce kısa dar ünlünün düşmesi normal ve beklenen bir durumdur. *semir / *semür tasarımının anlamına gelince, bunun “şişman” anlamlı bir sıfat olduğundan şüphe edilemez, çünkü [I] ekinin işlevi, sıfatlardan geçişsiz eylemler yapmaktır, örneğin bay “zengin”, bayı- “zengin olmak”, kur “kuru” (DLT), kurı- “kurumak”, öl “ıslak, nemli”, öli- “ıslanmak”, vb. Bu dilbilgisel çözümleme bizi, eski *semir sıfatının Orta Türkçedeki *semiz / semiz*’in ana biçimi olduğu sonucuna götürür. Gerçekte burada iki ayrı ekle karşı karşıya bulunduğumuzu kabul etmek ya da *rti>z gibi karmaşık bir sesbilgisel gelişimi benimsemek için bir neden yoktur. Bu çiftte görülen r/z nöbetleşmesinin açıklaması basittir: İlk Türkçe (Vortürkisch) *r Ana Türkçede z’ye değişmiştir, fakat bu değişim yalnız söz sonunda gerçekleşmiştir; diğer bütün durumlarda, yani, ünlüler arası durumlarda ve r+Ünsüz ve Ünsüz+r durumunda özel niteliğini kaybetmiştir ve “normal” r ile karışmıştır (Tekin, 1969: 120). Marcel Erdal *semiz* kelimesini açıklarken *semiz* < **semri-z* türemesi şeklinde açıklarken, Talat Tekin bu görüşe katılmayarak, Türk dili tarihinde hece başındaki /r/ ünsüzünün düşmesi diye bir ses değişmesi ya da gelişmesi olmadığı gerekçesiyle karşı çıkmıştır (Tekin, 1969:122).*

Semri- Sözcüğünün Lehçelerdeki Durumu:

Eski Türkçe	DLT, YUyg.	Tuvaca	Türkmence	Çuvaşça	Çağatayca

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

semir‘semirmek’<*se mri-	semri- ay.	semiri- ay.	Sémré- ay. <*semri-	samır ‘semiz’ <*semir	Sämir-
-----------------------------	------------	----------------	------------------------	--------------------------	--------

Semiz Sözcüğünün Lehçelerdeki Durumu:

Eski Türkçe	Kazakça, Özbekçe	Kırgızca,	Kazan Tatarcası	Hakasça	Çuvaşça
Sämiz	Semiz		simis/siməz	Simis	Samər

Eyuboğlu, semirmek, *semiz* (iri, besili, gelişmiş, büyük)den *semiz-* /*semir-*irileşmek, büyük olmak). z/r seslerinde dönüşme olarak göstermiştir (Eyuboğlu, 2017: 591).

KS	semir-: besili, yağlı bir duruma gelmek, semizlenmek, şişmanlamak semiz: 1.şişman; 2.eti, yağlı çok olan
TS	semri-: semirmek, tavlama, şişmanlamak semizi-: semizleşmek, tavlanmak, semirmek
YZ	semiz: şişman, eti yağlı, bol etli
DK	semüz: semiz, belsi, yağlı, etli, canlı
SN	semiz: semiz, besili, olgun
EATS	semri-: semirmek semüz: semiz

1.10. yıldır (ıldur-) / yıldız (yılduz, yultuz, ılduz)

Eski Türkçe yal- “alevlenmek, parlamak” (Gabain, 2003: 54), yula “meşale, lamba” yulduz, yultuz “yıldız”, şekillerinin görüldüğü, Uygur Türkçesinde ayrıca *yaltır-* (<*yal-tır-) “parıldamak”, *yaltır-* “parıldamak”, *yaltıra-* “parıldamak” (Eraslan,2012: 620-626) şekilleri de mevcuttur.

Tekin, bu sözcük hakkında şu bilgileri verir: Genel Türkçe, *yultuz ultuz*“yıldız”, Terc. *yalduzay*.< yulduz, Bulgarca *yalduz, yaldızay* < *yulduz* < *yultuz* < **yultur* = Çuvaşça şiltir< **yultur* (Tekin, 1969: 127).

Eyuboğlu, eserinde *yal* (*yul*) diye geçen bir sözcük açıklanırken “ışık, dilemek, istemek, yardım, parlaklık, aydınlık, ışın, düz, sarp, yalın, ıssız, su kaynağı, çıplak vb.” anlamlarını vermiş ve genellikle ışıltı, parıltı gibi düz anlamları içeren kök olarak açıklamıştır. Ayrıca bu kökten *yula*, *yulat*, *yulduz*, *yultuz*, *yalduz* “ışık, parlamak” anlamlarını içeren sözcüklerin oluştuğunu belirtmiştir. *Yal-yul* kökünün ise a/u, u/a dönüşümü içerdiği ancak bu iki dönüşümden hangisinin öncül olduğunu saptamanın güç olduğu belirtilmiştir. Ayrıca en eski yazılı kaynaklarda her iki örneğin de olduğu ve Anadolu

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

Türkçesinde yaygın olanın *yal* şeklinde olduğu, *yul* şeklinin ise daha sonra *yıl*'a dönüşmüş olarak açıklanmıştır (Eyuboğlu, 2017:717).

Yıldız, sabit yıldızlar ve gezegenler için genel bir terim olarak kullanılan sözcüğün Eski Anadolu Türkçesindeki anlam gelişimine baktığımızda var olan somut anlamların üzerine “talih, baht, kader” gibi soyut anlamlar aldığı görülmüştür (Erol, 2014: 44). *ılduzı alçah* “talihsiz, bedbaht” vb.

Yıldır sözcüğü Dede Korkut'ta “parıl, ışıl” anlamlarında var iken (Ergin, 2016: 330), *ılduz* sözcüğü ise “yıldız” olarak görülmüştür (Ergin, 2016: 142). Mantıku't-tayr adlı eserde de sözcük *ılduz* şeklinde geçmiştir (Yavuz, 2007:2). Yeni Tarama Sözlüğünde *yıldız* sözcüğü “baht, talih” şeklinde görülmüşken, *yıldır* sözcüğünden gelişen *yıldırarak* (ıldırarak, yaldırarak, yuldurarak) “parıldamak, ışıldamak, ışık saçmak” ve *yıldırarak* “parlak” anlamlarında örnekleri tanıklanmıştır.

Yusuf u Zeliha adlı eserde *yıldız* “yıldız” şeklinde rastlanırken (Tozlu, 2014: 283), aynı sözcüğe Süheyl ü Nevbahar'da çeşitli şekillerde rastlanılmıştır:

yılduz	“yıldız”
ılduz	“yıldız”
ıldur-	“parlamak”

ıldurmak “parlamak” sözcüğünden oluşan *ılduzı alçah* “talihsiz, bedbaht” kelimesi de bu eserde tanıklanmıştır (Dilçin, 1991: 612).

Kanar'ın sözlüğünde ise sözcüğün şu şekilleri görülür;

ılduz	“yıldız”
ıldız	“yıldız”
yılduz	“yıldız”
ıldur-	“parlamak”
ıldıra-	“parıldamak, ışıldamak, ışık
/yıldıra-	saçmak”

SONUÇ

Altay Dilleri Teorisini ispatlamaya yönelik tartışmalar yabancı ve yerli Türkologlar tarafından çeşitli çalışmalarla sürdürülmüştür. Söz konusu çalışmalarda r/z ses denklğine hem tarihî metinlerde hem de çağdaş lehçelerde rastlanmıştır. Bu çalışmada, r/z ses denklğinin Eski Anadolu Türkçesindeki örnekleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmada Eski Anadolu Türkçesine ait bazı eserler taranmış olup r/z denklğinin bu eserlerdeki görünümü tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda *dirsek/diz*, *yıldır* (*ıldur-*) / *yıldız* (*yılduz*, *yultuz*, *ılduz*), *bor/boz*, *ölker/ölez*, *semiz/semri-*, *değrin-/değzin*, *buğur/buğız*, *saru/saz*, *körgüz-/göster-/görset-*, *kavra(n)-kavza(n)-* sözcüklerinde r/z denklğine rastlanmıştır. Tespit edilen sözcüklerden *semir-* -r- sesiyle biten fiil gövdesinin *semiz* -z sesiyle biten isim köküyle örtüştüğü görülmüştür. Bu örnekte ses benzerliği ve anlamca benzerlikten dolayı denklik fikri öne sürülmüştür.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

Çalışmada, taranan eserlerde çift şekilli örneklerin varlığı, r/z ses değişiminin bir anda olup bitmediğini, bir sürece bağlı olarak geliştiğini destekleyecek niteliktedir.

Kısaltmalar

DLT: Dîvânü Lugât'it-Türk

DK: Dede Korkut Kitabı

EATS: Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü

GT: Gülistan Tercümesi

KS: Köken Bilgisi Sözlüğü

SN: Süheyl ü Nevbahar

TETTL: Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı (Tietze)

TS: Tarama Sözlüğü

YEmre: Yunus Emre Divanı

YZ: Yusuf u Zeliha

Hak.: Hakasça

Moğ.: Moğolca

Osm.Tü.: Osmanlı Türkçesi

Özb.: Özbekçe

Trkm: Türkmen Türkçesi

TT: Türkiye Türkçesi

Tuv.: Tuvaca

Türk.: Türkçe

Yak.: Yakutça

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

KAYNAKÇA

- Arslan Erol, Hülya (2014). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişimleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Clauson, Gerard (1972). *An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Demirel, Ezgi (2017). Orta Türkçe Sözlüklerinde Zetasizm /Rotasizm. *Journal of Dil Araştırmaları*, 21.
- Dilçin, Cem (düzenleyen) (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilçin, Cem (1991). *Mes 'ud bin Ahmed, Süheyl ü Nevbahar, İnceleme-Metin-Sözlük*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Doerfer, Gerhard (1984). "Rotasizm/Zetasizm Sorunu" [The Problem of Rhotacism/Zetacism], *Central Asiatic Journal*28-1-2: 36-42.
- Doerfer, Gerhard (1988). "Zetasizm/Sigmatizm Rol Oynamaz" [Zetacism/ Sigmatism Plays No Rôle], *Central Asiatic Journal*32: 61-63.
- Eraslan, Kemal (2012). *Eski Uygur Türkçesi Grameri*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları
- Ercilasun, Ahmet Bican (2009). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Ergin, Muharrem (2016). *Dede Korkut Kitabı 1-2*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki (2017). *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Gabain, von (2003). *Eski Türkçenin Grameri*, (Çev. Mehmet Akalın), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları
- Gülensoy, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Haşimi, Ahmet (2021). Altay Dilleri Teorisi ve İbni Mühennâ Lügati'ndeki "Zetasizm/ /Rhotasizm" Örnekleri Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 4, 93-103.
- Günşen, Ahmet (2006). Göster-Görset-/Körset- Fiillerinin Yapısı Üzerine *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(20), 35-49.
- Kanar, Mehmet (2011). *Eski Anadolu Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları
- Karamanlıoğlu, Ali Fehmi (1989). *Seyf-i Sarâyî Gülistan Tercümesi (Kitâb Gülistan bi't-Türki)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, Mustafa (2009). *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul: Filiz Kitabevi
- Poppe, Nicholas (1994). *Altay Dillerinin Karşılaştırmalı Grameri I. Kısım, Karşılaştırmalı Ses Bilgisi*, (Çev. Zeki Kaymaz) İstanbul.
- Tarama Sözlüğü (2009). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Stachowski, Marek (2013). TÜRKÇE dirsek 'DİRSEK', YAKUTÇA Tühürge 'DİZ' ve BAĞLANTILI BAZI SÖZCÜKLER,(Çev. Esra Kayışlı). *Türkbilig/Hacettepe Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, (25), Ankara 135-142.
- Scherbak, Aleksandr Mihayloviç (1987). Zetasizm-Rotasizm Meselesi Ve Türkçe İle Moğolca Arasındaki İlişkilere Dair Bazı Düşünceler. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, 35(1987), 281-288.
- Taş, İbrahim (2006). Kutadgu Bilig'de Z'leşme. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (16), 103-116.
- Tekin, Talat (1969). "Ana Türkçede Zetasizm ve Sigmatizm" [Zetacism and Sigmatism in Proto-Turkic], *Acta Orientalia Hungaricae*XXII-1: 51-80
- Tekin, Talat (1972). "Türkçe Çalışmalarına Giriş Hakkında Notlar" [Notes on an Introduction to the Turkic Studies], *Finnisch-ugrische Forschungen* XXXIX, 351-365.
- Tekin, Talat (1986). "Zetasizm ve Sigmatizm: Altay Dilleri Kuramının Temel Dayanakları" [Zetacism and Sigmatism: Main Pillars of the Altaic Theory], *Central Asiatic Journal*30: 141-161.
- Tekin, Talat (2003). *Altay Dilleri Teorisi*, Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Ankara: Grafiker Yayınları, s. 71.82.

Türk Dili ve Edebiyatı İncelemeleri Dergisi

Year: 1 - Number: 2 p. 91-105, Fall 2023

- Tekin, Talat (2003). *Yeni Zetasizm Örnekleri*, Makaleler-1 (Altayistik) (Haz.: Emine Yılmaz-Nurettin Demir), Ankara: Grafiker Yayınları, s. 353-355.
- Tietze, Andreas (2017). *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, İstanbul-Wien: Simurg 56.
- Toprak, Burhan (2004). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.
- Tozlu, Necdet (2014). *Bayburtlu Ağlar İrşadi Baba, Yusuf İle Zeliha*: (inceleme, metin), Erzurum: Bayburt Üniversitesi Yayını.
- Yavuz, Kemal (2007). *Gülşehri'nin Mantikut-tayr'i (Gülşen-nāme). Metin ve Günümüz Türkçesine Aktarma*, Ankara: Kırşehir Valiliği
- Yıldız, Hüseyin (2012). Türkiye Türkçesi Ağzlarında Zetasizm/Rotasizm Meselesinin İzleri, *Gazi Türkiyat: Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*. 10, 263-323.
- Yılmaz, Emine-Demir, Nurettin (2002). "Ural-Altay ve Altay Dil Teorisi". *Türkler, c. I, Ankara*, 393-401.